

Hrvatsko-talijanski lažni parovi: standardni jezik i dijalekt

U različitim jezičnim varijetetima etimološki iste riječi međusobno se formalno i/ili semantički manje ili više razlikuju, te predstavljaju specifičan slučaj lažnih parova – unutar istoga jezika. U hrvatskim dijatopijskim varijetetima tome su čest uzrok različiti jezici iz kojih su riječi preuzete. U sjevernim, kontinentalnim regionalnim dijalektima u pravilu nalazimo talijanske odnosno romanske riječi koje su prodrle posredstvom njemačkoga jezika, dok su u južnim, primorskim regionalnim dijalektima najčešće posuđenice iz talijanskoga odnosno mletačkoga. Budući da govornici standardnoga jezika nerijetko poznaju i dijalektizme, kad govore talijanski, dolazi do pozitivnih ili negativnih interferencija. Ove posljednje pogoduju nastanku lažnih parova. U članku se obrađuju primjeri hrvatskih regionalizama koji su lažni parovi riječi standardnoga talijanskog jezika.

1. Uvod

1.1. Pod lažnim parovima tradicionalno se podrazumijevaju homofone ili gotovo homofone riječi dvaju jezika koje se semantički ne podudaraju. Nepodudarnost može biti potpuna (potpuni lažni parovi) ili djelomična (djelomični lažni parovi). Premda se taj naziv najprije odnosio na semantički sasvim različite parove riječi, Vinay

i Darbelnet zamjećuju da su znatno brojniji djelomični lažni parovi (*faux amis partiels*) (VINAY/DARBELNET 71).

Termin *faux amis* prvi su upotrijebili Kœessler i Derocquigny 1928. godine za etimološki iste riječi kojima u različitim jezicima značenja divergiraju.¹ No, znamo da gledamo li sinkronijski, za funkcioniranje jezika porijeklo riječi nije važno, jer lažni par mogu činiti i riječi sasvim različite etimologije.² Osim riječi dvaju jezika koje su gotovo jednakog izraza, ali nam predstavljaju teškoću jer im je značenje različito, lažni parovi u širem smislu obuhvaćaju i riječi koje nas ne zbunjuju zbog nepodudarnoga značenja, nego zbog nepredvidljivih, premda malih, formalnih razlika. Katkad je posrijedi mala nepodudarnost leksema, ili se riječi s izvjesnom teškoćom prenose u strani jezik zato što su im tvorbeni morfemi različiti. Razlika se može ticati i sadržaja gramatičkoga morfema (primjerice, drugi gram. rod ili broj).³ Postoji opasnost ne samo da u stranom jeziku skujemo fonomorfoški ponešto iskrivljenu riječ, nego da polazeći od riječi materinskoga jezika u stranom jeziku stvorimo sasvim izmišljenu riječ.⁴ Najčešće je to slučaj s europeizmima,⁵ koje u našem slučaju naprosto talijaniziramo.

Budući da su interferencije moguće na razini izraza i sadržaja, lažni parovi su zamke kad se služimo stranim jezikom, bilo da im je varljiv oblik ili značenje.

1.2. I formalno gotovo identične riječi koje su *pravi parovi*, jer imaju u oba jezika isto značenje, počesto imaju različit kolokacijski

¹ Maxime Kœessler / Jules Derocquigny, *Les Faux Amis ou les trahisons du vocabulaire anglais. Conseils aux traducteurs*, Paris: Vuibert, 1928. Za etimološke lažne parove ŠPALATIN rabi prikladan naziv *neprave srodnice* (prema engleskom *deceptive cognates*).

² Negativne interferencije napose su moguće »wenn diese oft rein zufällig gleichklingenden Wörter in demselben Bedeutungsfeld aufeinandertreffen« (WANDRUSZKA 54).

³ Takve parove (slične riječi, kao i one koje predstavljaju morfološke poteškoće) MULJAČIĆ₆ (str. 249) naziva *quasi-amici*.

⁴ U tome razabiremo »an instance of the student's generative creativity« (IVIR₁ 156), a ta kreativnost dovodi do stvaranja *izmišljenih parova* (IVIR₃ 117; engl. *learner-invented pairs*, IVIR₂ 123). U svojoj klasifikaciji navodnih romanizama odnosno pseudoromanizama u hrvatskom, Muljačić najprije navodi slučaj kad »nulla di simile esiste nelle lingue romanze« (MULJAČIĆ₂ 45; MULJAČIĆ₃ 299).

⁵ IVIR₁ (str. 157) govori o riječima iz europskih jezika kojih nema u engleskom. Za definiciju europeizama usp. MULJAČIĆ₄ 281.

potencijal, ili pokazuju različitu čestoću ili razinu uporabe (IVIR₁ 152-154). Obradujući francusko-engleske lažne parove, Vinay i Darbelnet naglašavali su različitu stilsku vrijednost, koja obuhvaća afektivnu vrijednost i jezične razine (VINAY/DARBELNET § 55).⁶

Različite jezične uporabne razine dovode nas do raznih jezičnih varijeteta – dijatopijskih, dijastratijskih, dijafazijskih i dijamezijskih.⁷ Spomenutim varijetetima, koje suvremena lingvistika proučava u sinkronijskom presjeku, valja dodati i dijakronijske. Neka riječ iz varijeteta jednoga jezika može biti pravi ili lažni par riječi iz istog ili različitog varijeteta drugoga jezika. Dakako, ne smijemo zaboraviti da se varijeteti i preklapaju (usp. BERRETTA 96-97).

1.3. Ograničimo li pozornost na jedan jezik i njegovu geografsku diferenciranost – dijatopiju, uočiti ćemo kako su spomenuti leksički odnosi »lažnog« i »pravog prijateljstva« mogući između različitih jezičnih dijatopijskih varijeteta, odnosno između standardnog jezika i njegovih nestandardnih dijatopijskih varijeteta, koje nazivamo dijalektima, regionalnim ili lokalnim.

1.3.1. Primjerice, poznato je da veliko mnoštvo talasozoonima u različitim hrvatskim priobalnim govorima ne označava iste pripadnike jadranske faune.⁸ Kad je riječ o nazivu koji u nekom lokalitetu ima više značenja (polisemija), u drugom se lokalitetu često sva značenja neće potpuno podudarati.

Dijalektizmu *dinja* s hrvatskoga juga u standardnom jeziku odgovara *lubenica*, dok *dinja* ima drugo značenje.⁹ Regionalno *jagoda*

⁶ Podsjetimo da to vrijedi i za sinonimne alotrope u romanskim jezicima. ULLMANN₁ (str. 191) govori o nastanku »dvostruke klavijature« francuskih sinonima (autohtone franc. riječi i latinizmi). Usp. i ULLMANN₂ 235-236.

⁷ Za navedene termine s prefiksom *dia-*, koji se koriste za označavanje varijeteta, usp. BERRUTO₂ 8-12.

⁸ Usp. VINJA₁ (*passim*, posebice kazalo u knj. II, 411-470). Primjerice, hrvatski zoonim *pauk* javlja se kao ekvivalent pet različitih znanstvenih naziva (VINJA₁ II, 446).

⁹ Svi primjeri dalmatinskih regionalizama koje navodimo, ako nije drugačije naznačeno, potvrđeni su u Omišu. Umjesto opozicije *lubenica* vs *dinja* iz standardnoga jezika, tamo postoji *dinja* vs *mlun*. Drugdje *melun* (usp. SKOK II, 404; ven. *melon*, BOERIO 409), *pipun* (od gr. participa *πέπων*, dalmatoromanski leksički ostatak, SKOK II, 660; usp. tal. *popone*), *cata* (SKOK I, 253; ANIĆ₂ 78; ven. *zata*, ROSAMANI 1246).

'kupina' lažni je par iste riječi u standardnom jeziku,¹⁰ upravo kao i pridjev *grub*, koji znači 'ružan'.

U istom dijatopijskom varijetetu glagol *čuti* ne odnosi se samo na zvuk, nego i na miris, prilog *polako* ne znači samo 'sporo', nego i 'tiho'.¹¹ Možemo navesti još nekoliko primjera djelomičnih lažnih parova. *Smišan* nije samo *smiješan* ('koji izaziva smijeh'), nego ima i značenje koje u standardnom jeziku izražavamo pridjevima *zgodan*, *dražestan*. Glagol *razbit* znači i 'poderati (npr. čarapu)', a *ubit se* ima i značenje 'udariti se, ozlijediti se'.¹² Standardnojezično *luk* može se odnositi na crveni ili bijeli luk. Najčešće označava crveni luk, dok u dijalektu znači 'bijeli luk, češnjak', u opreci prema *kapula* (ANIĆ₂ 341).¹³

Možemo navesti i poneki primjer riječi koje nisu lažni parovi u pogledu značenja, nego pokazuju određene formalne nepodudarnosti. Malu razliku u leksemu uočavamo između dijalekatskog talijanizma *špinjača*¹⁴ i standardnojezičnoga germanizma *špinat*. U gramatičkom rodu razlikuju se regionalizmi *minut*, *sekund*, *salam*, *bicikla*, *benzina*, u odnosu na imenice iz standardnoga jezika *minuta*, *sekunda*, *salama*, *bicikl*, *benzin*. Po početnom suglasniku i po naglasku razlikuju se dijalektizmi *škândal* (štok. dij. uz more) i *škandâl* (kajk. dij., npr. u Zagrebu) od varijante *škândâl* iz standardnoga hrvatskog.

1.3.2. Kao primjer semantičkoga lažnoga para između talijanskih dijatopijskih varijeteta može nam poslužiti riječ *cocomero*. U centralnoj Italiji i u standardnom talijanskom jeziku značenje joj je 'lubenica'. Kao regionalizam, u sjevernoj Italiji ista riječ znači 'krastavac', a za lubenicu se koristi naziv *anguria* (usp. *DISC* 502). Na jugu je lubenica

¹⁰ Kroatizam *iàgoda* nalazimo u spomenutom značenju u Miottovu rječniku dalmatinskog mletačkog (MIOTTO₂ 94; usp. LJUBIČIĆ₂ § 1.1.5.).

¹¹ Riječ je o semantičkim kalkovima prema talijanskom *sentire* ('osjećati; čuti'), odnosno prema *piano* ('polako; tiho'). Usp. tal. *Parla piano!* ('Tiho govori!') = hrv. dij. *Polako govori!* ('id.').

¹² Npr. *Pala san. – Jesi li se puno ubila?* (Omiš). U splitskom govoru *ubit se* 'jako se udariti u nešto; izmoriti se, izmučiti se radeći kakav posao' (PETRIĆ 375).

¹³ *Kapula* je dalmatoromanski relikv (SKOK II, 44). Usp. tal. *cipolla* (< kasnolat. *cepullam*, *DISC* 481).

¹⁴ U kaštelanskom *špinjača* (BALDIĆ-ĐUGUM 371), kao i u omiškom. Za različite likove ovoga talijanizma (< tal. *spinaci* m. pl.; ven. *spinaze*, *spinase* f. pl., ROSAMANI 1073) usp. LJUBIČIĆ₁₃ § 4.1. Alotrop *spanać* jest turcizam (SKALJIĆ 570, NOSIĆ 580), balkanska riječ grčkoga (a ova perzijskoga) podrijetla (Skok III, 308).

melone ili *mellone* (DARDANO/TRIFONE 498), dok drugdje ista riječ označava dinju.

Također na jugu Italije *stagione* znači 'ljetno', a ne 'godišnje doba' kao u standardnom jeziku (*id.*, 500). U Rimu *auto* nije 'automobil', nego 'autobus', a u gradu Lecce u pokrajini Apuliji *porchetta* nije 'pečeni odojak' kao drugdje, nego se ta riječ rabi umjesto *mortadella* (SIMONE 185).

Kao regionalizam u Pijemontu *lea* (< fr. *allée*) znači 'aleja' (tal. *allea*), a u Venetu nalazimo njezin geohomonim *lea* 'blato', koji je različitoga podrijetla, u etimološkoj vezi s lat. *laeta(men)* (TELMON 137).¹⁵

Osim što ima značenje isto kao *balcone* u standardnom talijanskom jeziku ('balkon'), mletački *balcon* geosinonim je standardnotalijanskoga *finestra* 'prozor' (BOERIO 58, TELMON 133; v. u nastavku § 2.3.). Na jugu Italije *lavoro* označava bilo 'rad, posao' (stand. tal. *lavoro*), bilo 'napor, trud' (stand. tal. *fatica*). Toskanski *sciocco* djelomičan je lažni par iste riječi iz standardnoga jezika, jer znači 'glup' i 'neslan, bljutav, bez okusa'. Naime, u standardnome talijanskom samo se prvo značenje može izraziti pridjevom *sciocco*, dok se za drugo rabi *insipido* (usp. DARDANO/TRIFONE 500). Riječi iz standardnoga jezika koje su ušle u dijalekt, da bi im se potom promijenilo značenje, nazivaju se semantičkim regionalizmima: npr. na Siciliji *esperto* znači 'lukav', tal. *scaltro* (*ib.*).

Brojni su primjeri različitoga gramatičkog roda semantički i formalno inače identičnih ili gotovo identičnih imenica koje pripadaju različitim talijanskim dijatopijskim varijetetima: *ombrello* – *ombrella*; *scatolo* – *scatola*; *caldaio* – *caldaia* (TELMON 117). Standardnom talijanskom *latte* m. ('mlijeko') u venecijanskom odgovara *late* f. (BOERIO 362).

¹⁵ Polazeći od naziva *geosinonim* ('geografski sinonim'), Telmon naziva *geohomonimima* riječi koje, »simili dal punto di vista della forma, posseggono significati diversi in diverse aree geografiche« (TELMON 117). Mogu biti iste ili različite etimologije.

2. »Lažno prijateljstvo« hrvatskih dijalektizama s talijanskim riječima

2.1. Činjenica je da najčešće osim standardnoga jezika govorimo ili u stanovitoj mjeri poznajemo još neki dijatopijski varijetet (bilo da je riječ o lokalnom ili regionalnom dijalektu). Kad govorimo strani jezik, katkad nam to znanje može pomoći, a katkad i odmoći. Ograničavajući se na leksičku razinu, ovdje ćemo se usmjeriti na vrste interferencija (pozitivnih ili negativnih), uvjetovanih ispravnim ili neispravnim sparivanjem hrvatskih dijalektizama s homofonim ili gotovo homofonim talijanskim riječima. Hrvatski *kukumar* 'krastavac' (ANIĆ₂ 389; ANIĆ/GOLDSTEIN 746) lažni je par standardnotalijanskoga *cocomero* 'lubenica', jer se značenjski slaže s bliskoizvučnim talijanskim regionalizmom.¹⁶

2.2. Poznato je da standardni hrvatski sadrži velik broj riječi talijanskog odnosno romanskoga podrijetla i općenito europeizama koji su preuzeti posredstvom njemačkoga jezika, što često odlučuje o njihovu značenju i obliku (JERNEJ₁ 61; MULJAČIĆ₂ 42-43; FRANOLIĆ₁ *passim*).¹⁷ Na taj način nastaju brojni hrvatsko-talijanski lažni parovi (usp. pogl. *O ulozi njemačkoga...*). Takvim hrvatskim germanizmima u južnim dijalektima vrlo često odgovaraju riječi preuzete izravno iz talijanskoga, te su one najčešće pravi parovi talijanskih riječi.

Iz primjera kojima smo ilustrirali manje formalne razlike riječi koje pripadaju različitim hrvatskim dijatopijskim varijetetima, mogli smo zaključiti da su mahom uvjetovane jezikom davateljem. Spomenuti dijalektizmi *minut*, *sekund* i *salam* muškoga su roda kao i talijanski predlošci *minuto* m., *secondo* m., *salame* m., za razliku od riječi iz

¹⁶ U rječniku tršćanskoga dijalekta DORIA (str. 190) navodi više varijanata naziva: *cucùmero*, *cucùmaro*, *cugùmero*, *cogùmaro*, *cagùmero*, *cogùmero* itd. Etimologija ven. *cucùmaro*, *cocùmaro*, *cocòmaro*: »dal tar. lat. *cucumer*-, *-eris*, lat. class. *cucumis*-, *-eris*« (BASSO/DURANTE 67, 77). SKOK (II, 228): lat. *cucumis*, gen. *-eris* > tal. *cocòmero* > mlet. *cucumaro*, mediteranskoga podrijetla. Kako se u hrv. *kùkumar* javlja već u 15. st., GAČIĆ₃ (str. 129) pretpostavlja da je to starija mletačka posuđenica. Usp. i GAČIĆ₄ 219.

¹⁷ O zabludi pobornika tzv. *etymologia remota* u proučavanju posuđenica usp. posebice MULJAČIĆ₈ 269.

standardnoga jezika koje su po načelu bliske etimologije germanizmi (< njem. *Minute* f., *Sekunde* f., *die Salami* f.¹⁸). *Benzina*, *bicikleta* ili *bicikla* ženskoga su roda kao talijanski *benzina* i *bicicletta*.

2.3. Velik broj hrvatskih talijanizama zapravo potječe iz Venecije ili Trsta.¹⁹ Ako je riječ ista kao u standardnom talijanskom – što je srećom najčešće slučaj – to nam pomaže kad govorimo talijanski (npr. hrv. dij. *špija* 'uhoda, špijun' – tal. i ven. *spia*; hrv. dij. *papagalo* 'papiga, papagaj' – tal. *pappagallo*, ven. i tršč. *papagal*).²⁰

No, ako je riječ različita, interferencija je negativna. Hrvati koji u svom jezičnom sustavu imaju riječ *škafet* lako će je talijanizirati u **scafetto* i pogriješiti, jer to je mletacizam (< ven. *scafeto*), dok je pravi termin u standardnom talijanskom *cassetto*.²¹ Našemu venecijanizmu *intimela* 'jastučnica' (ANIC₂, 274) odgovara tal. *federa*.²²

Situacija je posebno opasna ako u standardnom talijanskom postoji homofona riječ drugačijega značenja. U tome će slučaju i hrvatski dijalektizam biti lažni par riječi iz standardnog talijanskoga. U mletačkom dijalektu *bevanda* je razvodnjeno vino, a u standardnom talijanskom piće (sinonim *bibita*).²³ Polazeći od hrvatskoga *salata*, skloni smo u talijanskom upotrijebiti homofonu riječ, koja ima

¹⁸ Bezvučni inicijalni konsonant germanizma *salama* pokazuje da je riječ preuzeta iz austrijskoga (MULJAČIĆ₁₀ 158-159, bilj. 11). Usp. i SCHNEEWEIS 183-184.

¹⁹ Sredinom 19. stoljeća Trst postaje centar iradijacije dijalekta *veneto coloniale* (ZAMBONI 517, 522; URSINI 544). Kad proučavamo hrvatske talijanizme, ne smijemo zanemariti niti ulogu južnih talijanskih dijalekata, te abruceških i moliških (MULJAČIĆ₁₁ 257-258, 281-283). Usp. i SCHNEEWEIS 183-184.

²⁰ Dijalektizam *papagalo* postoji u hrvatskom uz sinonimne alotrope *papagaj* (< njem. *Papagei*) i *papiga*. Ova je posljednja riječ najbliža arapskom obliku *babaghā* (SKOK II, 602).

²¹ Premda je primjerice *kašeta* 'sandučić, sanduk' (ANIC₄ 558; ven. *caseta*) na talijanskom doista *cassetta*.

²² Talijanski rječnik *DISC* (str. 1297) bilježi samo dijalektizam *intima* 'federa, protezione del guanciaie, del materasso'. BOERIO (str. 57) u talijansko-mletačkom kazalu (*Indice italiano-veneto*) navodi da talijanskom *guscio de'materassi* odgovara ven. *intima*; isto i ROSAMANI 508. U Dalmaciji posuđenica *intima*, istoga značenja ('navlaka'), lažni je par homografa *intima* iz standardnoga jezika (ANIC₂, 274).

²³ SKOK I, 142; BOERIO 77; ROSAMANI 88; DORIA 69; MIOTTO₂, 24. Na lažni par između talijanskoga i mletačkoga upozorava ROSAMANI (*l. c.*): »it. lett. bevanda è quel che è fatto per esser bevuto, sia per levarsi la sete, sia per medicina«. Usp. pogl. *O semantičkoj specijalizaciji posuđenica*, § 2.6.1.1.

drugačije značenje (*dare una salata* 'posoliti'). Naša je riječ *salata* venecijanizam (odatle i ženski rod, za razliku od njem. *Salat* m.), a u talijanskom joj odgovara *insalata* (SKOK III, 194; SPALATIN 700).

U venecijanskom rječniku zabilježeno je da *balcon* znači 'balcon' i 'finestra' (BOERIO 58; v. ovdje § 1.3.2.). Pinguentini navodi da tršč. *balcon* znači samo 'prozor': (»come nel veneziano, soltanto nell'accezione di finestra«, PINGUENTINI₂ 44). Zbog toga u pojedinim našim primorskim govorima ova mletačka posuđenica lažni je par standardnoga hrvatskog *balkon*: primjerice, u ninskom govoru *bălkūn* 'prozor' (MAŠTROVIĆ 425), kao i u Zatonu pokraj Zadra. U rivanjskom je govoru *balkūn* istoznačan imenici *funèstra* (RADULIĆ 46, 96).

Dok u talijanskom *taccuino* znači 'notes', u mletačkom *tacuino* znači 'novčanik' (MIOTTO₂ 206; KOSOVITZ 460; DORIA 715). ROSAMANI (str. 1132) bilježi *tacuin* 'borsellino, portamonete' i upozorava na talijansko-mletački lažni par: »L'it. taccuino è il dial. nòtes«. ²⁴ U hrvatskim primorskim govorima posuđenica *taku(j)in* uobičajena je riječ za novčanik te se, kao i njezin mletački predložak, značenjem razlikuje od standardnoga talijanskog *taccuino*. ²⁵

2.4. Posuđenica u pravilu ima manji broj značenja od izvorne riječi, dapače, najčešće se preuzima samo u jednom značenju. Odatle proizlazi da su posuđenice u jeziku primatelju zapravo najčešće djelomični lažni parovi predložaka u jeziku davatelju. Primjerice, imenica *vestito* na talijanskom znači 'odijelo, haljina, odjeća', dok se naš dijalekatski talijanizam *vèštīt* (Omiš) odnosi samo na muško odijelo (usp. GAČIĆ₃ 153). *Măkinja* je šivaći stroj, tal. *macchina da cucire* (*id.*, 132; usp. i pogl. *O semantičkoj specijalizaciji posuđenica*, § 2.4.1. i bilj 43).

²⁴ BASSO/DURANTE (str. 291) navodi mletačke likove *tacoin*, *tacuin* 'portamonete; taccuino'.

²⁵ Ovaj mletacizam nalazimo duž čitave obale: u labinskom cakavskom *takujin* (MILEVOJ 280); u omišaljskom, grobničkom, u govorima Brača, u korčulanskom, splitskom i viškom *takujin* (MAHULJA 333; LUKEŽIĆ/ZUBČIĆ 653; ŠIMUNOVIĆ 953; KALOGJERA ET AL. 363; MATOKOVIĆ 957; ROKI 529), u neretvanskom *takù(j)in* (MATAGA 167); u trogirskom, dubrovačkom i imotsko-bekijskom *takujin* (GEIĆ/SLADE ŠILOVIĆ 270; BOJANIĆ/TRIVUNAC 385; ŠAMIJA 369); u rivanjskom, zlarinskom i u jugoistočnoj Boki kotorskoj *takuin* (Radulić 305; BJAŽIĆ/DEAN 192; LIPOVAC-RADULOVIĆ 348), a za sjeverozapadnu Boku zabilježen je lik *takulīn*, s epentezom *l* (MUSIĆ 227). U talijanskom je arabizam *taccuino* (< ar. *taqwīm* 'ispravan red') zabilježen u 14. st. u značenju 'kalendar', a u značenju 'notes' u 19. stoljeću (*DISC* 2698). Usp. LJUBIČIĆ₁₃ § 3.1.

Ako posuđenica promijeni značenje, semantički se udaljuje od svoga predloška, te može postati i njegov potpuni lažni par. Naravno, do semantičke divergencije dolazi i kad riječ u jeziku davatelju promijeni značenje (usp. tal. *firma*, § 2.6.2.). Talijanski *vaso* prevodi se na hrvatski riječima *posuda*, *sud*, *vaza*, *lonac* (za cvijeće), *staklenka*, a dijalektizam *važ* suzio je značenje na 'limenka'.²⁶ Za grašak u limenci, *biži u važu*, na talijanskom kažemo *piselli in scatola* (valja biti na oprezu jer *vaso di cetrioli* nije *važ*, tj. *limenka*, nego *staklenka krastavaca*).

Talijanski *facchino* (ven. *fachin*) znači 'nosač',²⁷ kao i naš regionalizam (usp. GAČIĆ, 117). No, u hrvatskom je ta posuđenica dobila značenje 'onaj koji radi sitne nepodopštine; deran, mangup', te je registrirana kao riječ standardnoga jezika (ANIĆ/GOLDSTEIN 405). Ovo naše novo značenje, ne »prezirno«, nego »od dragosti« (SPALATIN 367) na talijanskom se izražava riječima *monello*, *birichino*.

2.4.1. Za razliku od talijanskoga *baffi* 'brkovi', naš regionalizam *bafe* ženskoga je roda i znači 'zalisci' (usp. SPALATIN 504; VINJA₂ I, 32). To značenje riječi *bafi* (m. pl.) zabilježeno je kao treće u venecijanskom rječniku iz 19. st.²⁸ U tršćanski rječnik iz istoga razdoblja uvršteno je kao jedino,²⁹ a sto godina kasnije DORIA (str. 47) bilježi samo 'brkovi', kao i ROSAMANI (str. 54). U Rosamanija (*ib.*) nalazimo u značenju 'zalisci' (tal. *basette* f. pl.) umanjenicu u pluralu, *bafeti* m. pl.; također i

²⁶ U govoru Omiša. Ovo suženje značenja zabilježeno je i u brojnim drugim primorskim govorima: *vâž* 'limenka' u splitskom (MAGNER/JUTRONIĆ 190), u govoru mjesta Poveljane na Pagu (TIČIĆ 394), u saljskom (PIASEVOLI 401) i u Šepurini na otoku Prviću (VLAHOV 207), u neretvanskom 'priručna limena posuda' (MATAGA 177); u bračkim čakavskim govorima *vôž* (ŠIMUNOVIĆ 1030); u Kukljici na Ugljanu i u rivanjskom *vâž* (MARIČIĆ 330; RADULIĆ 327), u zlarinskom *vâž* (BJAŽIĆ/DEAN 200). Nasuprot tomu, u čakavskom govoru Rukavca *vâž* znači 'posuda', kao u talijanskom (MOHOROVIČIĆ-MARIČIN 311); također u korčulanskom 'limena, staklena ili zemljana posuda raznih veličina i oblika' (KALOGJERA ET AL. 387); u crikveničkom 'čup, staklenka, pokal' (IVANČIĆ-DUSPER 256); u grobničkom 'staklena ili keramička posuda, vaza' (LUKEŽIĆ/ZUBČIĆ 685); u govoru Novog Vinodolskog 'vaza; lonac za cvijeće' (SOKOLIĆ-KOZARIĆ 340); u senjskom *vâž* 'staklenka, vaza' (MOGUŠ 163). U standardnom jeziku *vaza* jest germanizam. Njemački *Vase* f. posuđenica je iz francuskoga i ima suženo značenje u odnosu na francuski predložak *vase* m. (usp. WAHRIG₄ 624).

²⁷ Drugo je značenje talijanske riječi 'prostak, seljačina', npr. *espressione, maniere da facchino* (DISC 913),

²⁸ »*Baffi; Mustacchi; Basetta*, Quella parte della barba ch'è sopra il labbro« (BOERIO 55).

²⁹ »*Favoriti, fedine, pizzi*« (KOSOVITZ 42).

izvedenicu *bafada* 'basettone, basette', ali uz dodatno tumačenje: »Più specialmente quando i baffi s'uniscono al di sotto della bocca coi peli delle gote, prolungandosi verso il mento«.

2.5. Premda je u višestoljetnim vezama s mletačkim hrvatski bio u pravilu jezik primatelj, možemo navesti i pokoji slučaj kroatizama u mletačkom koji su doživjeli semantičku promjenu, pa su postali lažni parovi izvornim hrvatskim riječima:³⁰ posuđenica *plucia* (f. sg.) označava pluća zaklanih životinja, životinjsku iznutricu općenito i obješene dojke (usp. LJUBIČIĆ, §§ 2.2., 7.0., 7.1.), *capiza* je 'berretto rosso scarlatto, orlato di nero, dei contadini' (MIOTTO₂ 44). Kako su Hrvatice često bile dadilje, glagol *zubar* odnosi se na čuvanje djece (ROSAMANI 1274). Kroatizam *sdila* (za razliku od *sdela* 'scodella', tj. zdjela) u lokalnom dijalektu ima vrlo suženo značenje: 'catino di legno (58 cm. di diam.) per versarvi il cibo (a Orbànici nell'Istria centrale)' (ROSAMANI 992).

No, budući da učimo ili prevodimo najčešće na standardni talijanski jezik, posebno su nam važni odnosi lažnih parova između hrvatskih dijalektizama i riječi standardnoga talijanskog jezika.³¹

2.6. Poznato je da posuđenice istog etimona mogu u hrvatske dijatopijske varijetete ući različitim putovima.³² Naveli smo nekoliko primjera gdje su jezici davatelji njemački i talijanski ili mletački, a hrvatski se talijanizam oblikom i značenjem savršeno slagao sa standardnom talijanskom riječi.³³

³⁰ Jedan od slavizama koji su ušli u standardni talijanski jezik jest *dolina*, u specijaliziranom značenju 'krška jama'. Slov. i hrv. riječ *dolina* mogla je u talijanski ući izravno ili preko njemačkoga (usp. njem. *Doline*, WAHRIG₃ 359; DUDEN₃ 354).

³¹ Ovdje ne spominjemo ni posuđenice iz drugih jezika (njemačkog, engleskog), što ih nalazimo u talijanskim dijalektima, a koje postoje i u hrvatskom, bilo u standardnom jeziku bilo kao dijalektizmi.

³² Za ilustraciju različitih kanala kojima u hrvatski prodiru posuđenice (potencijalni europeizmi), MULJAČIĆ₄ (str. 283) navodi dijalekatske sinonime glagola *štedjeti*: *šparenjati*, iz venecijanskoga, i *šparati*, najvjerojatnije iz njemačkoga. Dodajmo da je *šparati* (kao i njem. *sparen*) potpuni lažni par talijanskoga *sparare* 'pucati' (naravno, različite etimologije).

³³ Mnoge hrvatske riječi preuzete su i iz drugih jezika, primjerice mađarskoga ili turskoga. Nije rijedak slučaj da ima više (geo)sinonimnih alotropa (spomenuli smo *papiga* – *papagaj* – *papagalo*; *špinat* – *špinjača* – *spanać*). Kao što zapaža SPALATIN (str. 293), »hrvatski pokrajinski nazivi pomažu nam prijeći na strane jezike« (u vezi s nazivom *baršun*, sin. *samt*, *velur*, *velut*, *pliš*, *kadifa*).

2.6.1. U slučaju talijanske imenice *credenza* 'kuhinjski ormar za posuđe i kuhinjski pribor' i sjeverni i južni hrvatski dijalektizam semantički se poklapaju: germanizam *kredenc* m. (< njem. *Kredenz* f. < tal. *credenza* f.) i talijanizam *kredenca*. Ovaj je drugi i potpuni formalni parnjak talijanske riječi: kao i talijanski predložak, završava na *-a* i ženskoga je roda.

Građevinskom terminu *sokl* (ANIĆ/GOLDSTEIN 1176),³⁴ preuzetom iz njemačkoga (< njem. *Sockel* < fr. *socle* < tal. *zoccolo*, DUDEN₂ 680) u dijalektu odgovara talijanizam *cokul* (Omiš). Germanizmu *špahtl(a)* (< njem. *Spachtel* < tal. *spatola*, WAHRIG₃ 1172) također odgovara talijanizam ili mletacizam *špatula*.

Dok se u standardnom jeziku zarazna bolest skarlatina najčešće naziva *šarlah* (< njem. *Scharlach*), u Dalmaciji se rabi talijanizam (mletacizam) *škarlatina* (GAČIĆ₃ 147; tal. *scarlattina*, ven. *scarlatina*, BOERIO 619).³⁵

2.6.2. Sjećam se kako je neki naš kontinentalac u jadranskom priobalju čuo riječ *vešta* 'haljina', pa je pomislio da je to ista riječ kao *vesta* 'džemper'. Premda obje riječi potječu od latinskoga *vestire* 'odijevati', različitoga su značenja. *Vešta* je talijanizam odnosno mletacizam (ven. *vesta*, BOERIO 790; MIOTTO₂ 218) koji semantički odgovara talijanskom *veste*, a germanizam *vesta* u kontinentalnom dijelu Hrvatske i u standardnom jeziku njegov je lažni par.³⁶

Iako je hrvatski germanizam *firma* 'poduzeće, tvrtka' talijanskoga porijekla,³⁷ danas ima potpuno različito značenje od talijanske riječi

³⁴ KLAIĆ (str. 232) bilježi varijante *sokl*, *cokl* i *cokla*; SCHNEEWEIS (str. 4) *sokla* i *cokla*. U durdevečkoj Podravini *coklin* 'podnožje kuće, zida' (PIŠKOREC 204).

³⁵ ŠKALJIĆ (str. 568) bilježi turcizam *skerlet*, *skrlet*. Postoje i varijante *škrlet*, *skrletina* (KLAIĆ 1241, 1297).

³⁶ Njemački *Weste* prilagođeni je francuski talijanizam (< fr. *veste* < tal. *veste*, DUDEN₂ 811). U najčešćoj uporabi ima značenje 'prsluk', različito od hrvatskoga ('džemper'). WAHRIG₃ (str. 1393) čak uopće ne navodi ovo drugo značenje, a i u njemačko-francuskom rječniku njem. *Weste* prevedeno je na francuski samo kao *gilet* (GWF 553). Značenje 'džemper' zabilježeno je kao drugo u njemačko-talijanskom rječniku ('leichte Strickjacke', tal. *cardigan* - GIACOMA/KOLB 1175). I u našem HNJ (str. 1968) za drugo se značenje navodi ekvivalent hrv. *vesta*, a CAIAZZA (str. 236) ga prevodi talijanskim *giacca di lana*, *giacca di maglia*, *golf*.

³⁷ Usp. JERNEJ 62. Kao i njem. *Firma* (MILAN/SÜNKELE 66), hrv. *firma* prevodimo na tal. kao *ditta*, *azienda*, *ente*, *impresa*, *società*. Usp. i *O uloziti njemačkoga...*, § 5.4.

firma 'potpis'. Na sjeveru Hrvatske *firma* znači i 'krizma' (kao njem. *Firmung*; usp. DEANOVIĆ/JERNEJ₁ 187; SKOK I, 512), a talijanski joj je ekvivalent *cresima*.

2.7. Njemački i talijanski preuzeli su i prilagodili starofrancusku riječ *estoffe* (*DUDEN*₂ 715; *DISC* 2640). Doista, naš regionalni germanizam *štof* (< njem. *Stoff*) ispravno nas dovodi do talijanske riječi *stoffa*, koja ima isto osnovno značenje 'tkanina'.

2.8. Podsjetimo na kraju da talijanski sadržava više slojeva germanizama (starogermanski, gotski, langobardski, franački, njemački). U hrvatskom možemo naići na riječ istoga podrijetla. Nije čest slučaj riječi kao što je *stanga* (< germ. **stanga*), kojoj je pravi par naš regionalizam *štanga* (< njem. *Stange*). Hrvatski regionalni germanizam *falta*, *falda* 'nabor' (< njem. *Falte*; usp. SKOK I, 503) nema isto značenje kao talijanska homofona riječ. Talijanski *falda* (< got. **falda* 'nabor na odjeći') znači 'sloj, pruga, trak', a prijevodna se opasnost krije u kolokacijama poput *falda del vestito* (*DISC* 917; hrv. *skut*, DEANOVIĆ/JERNEJ₂ 335).

Regionalizam *taška* 'torba' (< njem. *Tasche*) lažni je par tal. riječi *tasca* 'džep', premda su vjerojatno iste etimologije (iz franačkoga, MIGLIORINI/DURO 569).³⁸

3. Zaključak

Germska i romanska leksička komponenta zastupljenije su u našim dijalektima nego u standardnom hrvatskom. Uzrokuju brojne lažne parove u odnosu na talijanski jezik. Budući da se status riječi može promijeniti, pojedini dijalektizmi uspijevaju ući u standardni jezik. Primjerice, mletacizam *bevanda*, lažni par homofone talijanske riječi koja znači 'piće', ušao je u standardni jezik. Danas se više na čuje

³⁸ *DISC* (str. 2714) bilježi da je etimologija neizvjesna, možda od franačkoga *taska*.

marak,³⁹ koji je formalno savršeno odgovarao talijanskom *marco*, jer se uklapao u seriju oblika predvidljivih na temelju odnosa korelacije (tal. *marco* : hrv. dij. *marak* = tal. *franco* : hrv. *franak*, tal. *banco* : hrv. dij. *banak*, a isto tako i pridjev tal. *sporco* : hrv. dij. *šporak*).

Dijalekt je jezik, odnosno standardni jezik zapravo je dijalekt koji je doživio povlaštenu sudbinu jer se izdigao iznad drugih.⁴⁰ Ne smijemo zaboraviti da granice i položaj jezika nisu utvrđeni jednom zauvijek. Leksičke jedinice koje pripadaju različitim dijatopijskim varijetetima nisu kruto odvojene, broj im se može povećavati, pojedine nestaju iz uporabe ili im se mijenja oblik. A uslijed semantičkih promjena usmjerenih prema leksičkoj konvergenciji, nije isključeno da i poneki potpuni lažni par prijeđe u djelomične ili čak u prave parove.

³⁹ *Marak* m., naziv za novčanu jedinicu (npr. u govoru Omiša); u stand. hrv. *marka* f.

⁴⁰ Korisno je imati na umu relativističku teoriju Žarka Muljačića (usp. npr. relativistički protumačenu jezičnu povijest Veneta u srednjem vijeku, MULJAČIĆ, 189-193). BERRETTA (str. 104) naglašava da su talijanski dijalekti autonomni jezični sustavi, a ne varijeteti nacionalnoga jezika, te kako »la "lingua standard" è più una comoda ipotesi di lavoro che una granitica realtà oggettiva«. Ističući da se o dijalektima može govoriti samo u okviru jednoga (homogenog) sustava, SILIĆ, (str. 483) zaključuje da imamo pravo govoriti o štokavskom, kajkavskom i čakavskom kao o trima hrvatskim dijalektima, ali ne i kao o trima dijalektima hrvatskoga jezika.